

Ministerul Culturii al Republicii Moldova
Muzeul Național de Etnografie și Istorie Naturală

CONFERINȚA ȘTIINȚIFICĂ

**Istorie, etnografie și spiritualitate în viziunea
personalităților basarabene din a doua jumătate
a sec. al XIX-lea – prima jumătate a secolului al XX-lea**

In memoriam Acad. Iustin Frățiman

Ediția a IV-a

22 septembrie 2023

Programul și Rezumatele comunicărilor

Chișinău • 2023

Comitetul de organizare:

Drd. Petru VICOL – președinte, dr. Teodor CANDU – vicepreședinte, dr. Varvara BUZILĂ, dr. Andrei PROHIN (Muzeul Național de Etnografie și Istorie Naturală), dr. Sergiu MATVEEV (Facultatea de Istorie și Filosofie, Universitatea de Stat din Moldova) dr. Silvia CORLĂTEANU-GRANCIUC (Institutul de Istorie), dr. Ion URSU (Institutul Patrimoniului Cultural), dr. Silviu ANDRIEȘ-TABAC (Societatea de Genealogie, Heraldică și Arhivistică „Paul Gore”), Eduard POTÂNGĂ (Editura „Lexon-Prim”).

Comitetul științific:

Drd. Petru VICOL – președinte, dr. Teodor CANDU – vicepreședinte, dr. Varvara BUZILĂ, dr. Andrei PROHIN (Muzeul Național de Etnografie și Istorie Naturală), dr. Sergiu MATVEEV (Facultatea de Istorie și Filosofie, Universitatea de Stat din Moldova) dr. Silvia CORLĂTEANU-GRANCIUC (Institutul de Istorie), dr. Ion URSU (Institutul Patrimoniului Cultural), dr. Silviu ANDRIEȘ-TABAC (Societatea de Genealogie, Heraldică și Arhivistică „Paul Gore”).

Tehnoredactare: Andrei PROHIN.

Copertă și machetare: Nadejda POTÂNGĂ.

Culegerea se publică în cadrul proiectului științific 20.80009.0807.24 „Patrimoniul etnografic și natural al Republicii Moldova – salvagardare muzeală pentru sporirea coeziunii sociale”, finanțat prin platforma „Program de Stat (2020-2023)”.

Descrierea CIP a Camerei Naționale a Cărții

"Istorie, etnografie și spiritualitate în viziunea personalităților basarabene din a doua jumătate a sec. al XIX-lea – prima jumătate a secolului al XX-lea", conferință științifică (4 ; 2023 ; Chișinău). Conferința științifică "Istorie, etnografie și spiritualitate în viziunea personalităților basarabene din a doua jumătate a sec. al XIX-lea – prima jumătate a secolului al XX-lea", Ediția a 4-a, 22 septembrie 2023 : Programul și Rezumatele comunicărilor / comitetul științific: Petru Vicol (președinte) [et al.]. – Chișinău : Lexon-Prim, 2023. – 23, [1] p. : fot. color.

Antetit.: Ministerul Culturii al Republicii Moldova, Muzeul Național de Etnografie și Istorie Naturală. – [30] ex.

ISBN 978-9975-172-12-7.

94(478)(092)(082)

I-87

MD-2049, mun. Chișinău, str. București 59
GSM: 0 699 04 555; 0 795 29 555
fax. 022 28 81 78; www.lexon.md
e-mail: lexonprim2001@gmail.com

© Muzeul Național de Etnografie și Istorie Naturală, 2023

© Editura Lexon-Prim, 2023.

PROGRAM

10.00-10.15. Deschiderea conferinței.

Cuvânt de salut:

Petru VICOL, drd., director general, Muzeul Național de Etnografie și Istorie Naturală.

Varvara BUZILĂ, dr., conf. univ., șefa Secției Etnografie, Muzeul Național de Etnografie și Istorie Naturală.

10.15-12.45. Sesiune de comunicări

Moderator: *Andrei PROHIN, dr., secretar științific, MNEIN.*

1. Petru VICOL, drd., director general, MNEIN, *Omul Iustin Frățiman în publicațiile timpului.*

2. Maria VIERU-IȘAEV, istoric, cercetătoare, Chișinău, *Iustin Frățiman – bibliotecar al Bibliotecii Universității Populare din Chișinău, nucleul viitoareii Biblioteci Naționale românești din Basarabia.*

3. Maria ZINOVII, dr., șef direcție Agenția Națională a Arhivelor, *Carol Schmidt – cel mai longeviv primar al Chișinăului.*

4. Elena COJOCARI, drd., director adjunct Programe Culturale și Educative, MNEIN, *Contribuția lui Ion C. Surucean la crearea primelor colecții de antichități.*

5. Tamara MACOVEI, dr., cerc. șt. coordonatoare, Secția Etnografie, MNEIN, *Boris Malski – personalitate culturală basarabeană din prima jumătate a sec. XX.*

6. Elena ȘIȘCANU, dr., conf. univ., cerc. șt. coordonatoare, Secția Etnografie, MNEIN, *Ion Buzdugan, om politic și folclorist*.

7. Teodor CANDU, dr., conf. univ., director prim-adjunct, MNEIN, *Arhimandritul Chiril – primul conducător al Mănăstirii Curchi după 1812*.

8. Ion GUMENĂI, dr. hab., conf. univ., specialist principal, ANA DGAN, *Andronic Popovici și opera sa istorico-religioasă*.

9. Andrei PROHIN, dr., secretar științific, MNEIN, *Portul țăranilor din Basarabia, descris de Nicolae Iorga la începutul secolului XX*.

12.45-13.00. Încheiere.

OMUL IUSTIN FRĂȚIMAN ÎN PUBLICAȚIILE TIMPULUI

*Petru VICOL, drd.,
director general al MNEIN*

Academicianul basarabean Iustin Frățiman a fost o personalitate deosebită a epocii sale, remarcându-se printr-o activitate energetică în cercetarea și descoperirea istoriei și a limbii române în perioada țaristă, iar în perioada de după unirea Basarabiei cu România a continuat să promoveze adevărul istoric despre Basarabia și românii din această provincie. Mărturiile și publicațiile timpului descoperă și o altă latură a personalității lui – omul Iustin Frățiman. Potrivit amintirilor celor care l-au cunoscut, Iustin Frățiman a fost un luptător pentru adevăr și nu a acceptat compromisuri în ceea ce privește istoria și cultura română. Fiind un intransigent al epocii, potrivit lui Paul Vataman, Iustin Frățiman s-a transformat într-un „iluzionist și caraghios trăind în epoca materialismului și a nepotismului”, iar Onisifor Ghibu menționa în 1918 că academicianul din Cuhureștii de Jos „era un om complet înfrânt pe urma lungilor lui lupte pentru libertate și pentru neam”.

Scopul studiului este de a descoperi omul Iustin Frățiman pe paginile mărturiilor scrise de contemporanii săi, să cunoaștem mai bine chipul și caracterul academicianului român care „a murit sărac, lipsit de prieteni și de ajutor”.

**IUSTIN FRĂȚIMAN – BIBLIOTECAR AL BIBLIOTECII
UNIVERSITĂȚII POPULARE DIN CHIȘINĂU, NUCLEUL VIITOAREI
BIBLIOTECI NAȚIONALE ROMÂNEȘTI DIN BASARABIA**

Maria VIERU-IȘAEV,
istoric, cercetătoare, Chișinău

După tentativa nereușită a bolșevicilor de a prelua puterea politică în Basarabia, în prima decadă a lunii ianuarie, și intrarea Armatei Române în Chișinău, mult încercata provincie începuse să dea primele semne ale Unirii. Înființarea Bibliotecii Universității Populare din Chișinău era unul dintre aceste semne îmbucurătoare. Însăși Universitatea Populară condusă de Pantelimon Halippa, menită să propage în masele largi cartea și cultura românească, s-a inaugurat pe 18 februarie 1918. Ședința festivă s-a ținut în Sala Eparhială, podoaba arhitecturală a Chișinăului de odinioară.

În aproximativ trei luni, și-a deschis larg ușile și biblioteca Universității, fondul ei fiind alcătuit din donațiile fraților de peste Prut. Pe 1 iulie 1920, Biblioteca Universitară a fuzionat cu Biblioteca Centrală a Directoratului Instrucțiunii Publice din Chișinău, condus de Ștefan Ciobanu. Noua instituție s-a numit Biblioteca Universitară Centrală din Chișinău.

Următorul pas important s-a făcut în 1921, când ea a fost trecută în buget, devenind bibliotecă publică de stat, subordonându-se în ultima instanță Ministerului Instrucțiunii. Iar din 19 decembrie 1922, ea a început să se bucure de Legea depozitului legal, ceea ce i-a permis să-și completeze sistematic fondurile, ajungând de la cca 12.000 de volume, în primul an de activitate, la cca 150.000 de volume către anul 1939.

Soroceanul, cărturarul, bibliofilul, pedagogul, istoricul, convinsul unionist Iustin Frățiman, “*om cult în toată puterea cuvântului*” (Gheorghe Ghibănescu), fusese numit bibliotecar al Bibliotecii Uni-

versitare Centrale din Chișinău, conform înțelegerii între Universitate și Directorat. Din nefericire, activitatea lui în acest domeniu n-a durat mult. La sfârșitul anului 1922, Iustin Frățiman a fost înlăturat din această funcție în favoarea profesorului, istoricului, bucureșteanului Ion Zaborovschi (ambii erau lectori la Universitatea Populară).

Deși Biblioteca Universitară Centrală din Chișinău obținuse în 1921 statutul de bibliotecă publică de stat, în realitate Universitatea Populară era cea care decidea de facto desemnarea și destituirea bibliotecarului. Această dualitate putea fi înțeleasă la început de cale, dar cu trecerea anilor ea devenise anacronică. Fire reformatoare și nonconformistă, Iustin Frățiman solicita Ministerului Instrucțiunii să ia atitudine față de un caz lipsit de claritate juridică, înaintându-i un șir de demersuri. Dânsul insista nu atât pentru că fusese destituit de la conducerea bibliotecii, cât pentru ridicarea prestigiului noii instituții culturale din Basarabia, înțelegând că Unirea presupune racordarea Bibliotecii Universitare Centrale din Chișinău la sistemul biblioteconomic românesc.

Vremea i-a dat dreptate vizionarului și îndărătnicului Iustin Frățiman. Peste 7 ani de la declanșarea conflictului, Ion Zaborovschi înainta Ministerului Instrucțiunii spre aprobare proiectul noului Regulament al Bibliotecii Centrale din Chișinău, în care formula „Biblioteca Universitară” nu se mai regăsea. Trei puncte din proiect anunțau alte schimbări: „*Directorul Bibliotecii este numit prin Decret Regal pe baza propunerii Ministerului*”, „*Directorul comunică direct cu Ministerul Instrucțiunii Publice*”, „*Activitatea Bibliotecii este controlată direct de Minister*”.

Iustin Frățiman nu mai trăia ca să se bucure de realizare. Murise în septembrie 1927. Admirabilul nostru moldovean și basarabean a avut însă marea bucurie de a vedea cu ochii săi România Întregită. E cel mai mare noroc care i se poate întâmpla în viața unui unionist...

6 septembrie 2023

CAROL SCHMIDT – CEL MAI LONGEVIV PRIMAR AL CHIȘINĂULUI

*Maria ZINOVII,
dr., șef direcție Agenția Națională a Arhivelor*

Carol Schmidt, primar al orașului Chișinău în anii 1877-1903, prin acest fapt este remarcat ca cel mai longeviv primar al Chișinăului. Activitatea de primar și-a început-o creând o echipă bună din care făcea parte și arhitectul Chișinăului Alexandru Bernardazzi, cel care a fost autorul mai multor proiecte, printre care: clădirea Dumei orășenești (astăzi, Primăria municipiului Chișinău), clădirea parohiei luterane (demolată de sovietici), clădirea capelei gimnaziului de fete (în prezent, Biserica Sfânta Teodora de la Sihla), Turnurile de apă (s-a păstrat doar unul, în care astăzi se află “Muzeul orașului”), Biserica Sfântul Pantelimon etc., toate acestea fiind construite cu sprijinul primarului Chișinăului, Carol Schmidt.

Tot cu aportul lui au fost pavate mai multe străzi din oraș, s-a construit Amfiteatrul popular cu o sală de spectacole (1900), au fost trase primele linii de tramvai (1881-1895), a fost construit primul apeduct și rețeaua de canalizare a orașului, s-a introdus iluminatul stradal, s-a construit Muzeul de Istorie a Ținutului (1889), a fost și inițiatorul deschiderii unui muzeu al școlilor, a Școlii orășenești de arte plastice (1894, azi – Colegiul de arte plastice „Alexandru Plămădeală”). Prima expoziție de artă plastică din Chișinău a fost organizată tot la inițiativa lui Carol Schmidt. El s-a înțeles cu organizatorii expozițiilor și, în anul 1891, în clădirea primăriei vechi, a fost vernisată o expoziție cu vânzare. De asemenea, el a oferit spațiul primă-

riei în 1901 pentru unul dintre primele cinematografe deschise în oraș. Datorită lui a fost deschis mai târziu Muzeul Zemstvei, Banca Municipală, uzina electrică și multe altele.

E de remarcat faptul că, în timpul pogromului, el a adăpostit zeci de persoane în casa lui, fapt relatat în memoriile sale de către doctorul Moisei Sluțki, liderul comunității evreiești.

E necesar de subliniat că primarul Carol Schmidt a avut o contribuție esențială la modernizarea și europenizarea orașului, elaborând un plan urbanistic excepțional, cu o arhitectură diferită, cu totul nouă, orașul s-a dezvoltat multidimensional, fiind construite edificii care erau necesare pentru o capitală modernă.

Informații referitoare la personalitatea lui Carol Schmidt sunt expuse în lucrările lui Iurie Colesnic, Nicolai Meniuc, Olga Garusov ș.a., cât și în documentele de arhivă din fondurile Agenției Naționale a Arhivelor.

CONTRIBUȚIA LUI ION C. SURUCEAN LA CREAREA PRIMELOR COLECȚII DE ANTICHITĂȚI

Elena COJOCARI,

drd., director adjunct Programe Culturale și Educative, MNEIN

În Basarabia, noțiunea de *muzeu* a apărut la sfârșitul secolului XIX, din inițiativa colecționarilor particulari. Colecții private ale intelectualilor au existat la Chișinău, Soroca și Tighina, începând cu anii '70-'80 ai secolului al XIX-lea. O activitate prodigioasă în domeniul cercetării și colecționării de antichități a avut Ion C. Surucean (1851-1897). Începând cu anii de studii la gimnaziu și pe tot parcursul vieții, el a colectat și a studiat vestigii arheologice din regiunea nord-ponctică, cutreierând ruinele orașelor antice, cercetând monumentele bizantine, tumulii nomazilor sciți și sarmați. În afară de cercetări de teren și publicații, I.C. Surucean s-a ocupat intens de completarea colecției de antichități, proporțiile căreia erau demne de crearea unui muzeu de arheologie și vestigii antice, colectate pe întreg litoralul nordic al Mării Negre. Datorită entuziasmului și profesionalismului de care a dat dovadă, în 1880, el a fost ales Membru-corespondent, iar în 1885 – Membru Titular al *Societății de Istorie și Antichități din Odesa*, devenind cunoscut în lumea științifică a Rusiei.

O etapă importantă începe în 1887, când soția sa, Olga Hristoforova Surucean, a cumpărat o casă spațioasă în Chișinău, pe strada Seminarskaia nr. 37 (actuala str. Gavriil Bănulescu Bodoni nr. 41). Atât în casă, cât și în anexe a fost amenajat *Muzeul de Antichități ale Pontului Scitic din Chișinău*. În vitrine, lăzi și cutii, erau păstrate zeci de mii de monede din aramă, argint, aur, monede antice, geno-vezo-tătărești și grecești, vase grecești cu firnis negru și figuri roșii,

obiecte prețioase din sticlă, bronz, aramă, argint, aur, fiecare dintre ele având eticheta sa, cu denumirea, datarea și locul de proveniență.

Datorită activității sale științifice, muzeul lui I.C. Surucean era cunoscut în Grecia, România, Austria, Germania, Franța. La începutul anului 1888, *Muzeul de Antichități ale Pontului Scitic* a fost vizitat de Mihail Kogălniceanu, care a venit la Chișinău special pentru acest fapt. În luna aprilie a aceluiași an, I.C. Surucean a participat, cu o comunicare despre colecția sa, la simpozionul Academiei Române, fiind ales Membru de Onoare. În 1895, I.C. Surucean a călătorit în Egipt și a procurat pentru colecția muzeului său trei mumii și 200 de piese însoțitoare. Pentru aceste vestigii, au fost amenajate două odăi la primul nivel al casei de pe str. Seminarskaia nr. 37, iar pe parcurs sala egipteană a fost cea mai vizitată de către orășeni¹. Mumiile se aflau sub o calotă mare de sticlă cu trei secții, iar alături erau amplasate vase de marmură, alabastru și ceramică, mărgelă, amulete, bucati de papirus, zaruri de os și alte obiecte de ritual².

I.C. Surucean a fost unul dintre cei mai fervenți apărători ai monumentelor arheologice de la distrugere și jaf. Datorită lui, zeci de obiecte prețioase, descoperite în regiunea cetății grecești Olbia, au fost salvate pentru știință din mâinile vânzătorilor de comori, dintre care menționăm: colier și cercei cu nestemate în montură de aur, coroană din frunze de aur, plăcuțe subțiri din aur pentru fața decedatului, două inele și podoabe ale vestimentației feminine, șirag de nestemate, vase din teracotă, candelă, medalioane din bronz, piese de harnașament și decor funerar. Din cauza acutizării bolii de tuberculoză, în 1897, Ion Casian Surucean, la numai 46 de ani, a trecut la cele veșnice. Mormântul său se află în cimitirul central al or. Chișinău, nu departe de biserică.

¹ Nicolae Chetraru, Nicolae Răileanu, *Ion C. Surucean în arheologia și muzeologia basarabească*, Chișinău, Tyragetia, 2001, p. 26-45.

² ANRM, F. 325, inv. 1, dos. 150, p. 6

BORIS MALSKI – PERSONALITATE CULTURALĂ BASARABEANĂ DIN PRIMA JUMĂTATE A SEC. XX

Tamara MACOVEI,
dr., cerc. şt. coord., Secţia Etnografie, MNEIN

Născut într-o familie de intelectuali în s. Truşeni – Lăpuşna (Basarabia), pe data de 28 decembrie 1912, a plecat în eternitate în localitatea Turda, judeţul Cluj, Transilvania, pe 16 aprilie 1994. În satul natal, a studiat cursurile şcolii primare, apoi familia a plecat spre Buzău, acolo terminând cele gimnaziale. Facultăţile de studii superioare le-a făcut la Bucureşti.

În anul 1990 a fost primit în Uniunea Scriitorilor din România. A debutat în 1932, în revista *Cultura Poporului*, cu schiţa *Crâmpeie*. Colaborări a avut şi cu revistele *Steaua*, *Tribuna*, *Viaţa*. Făcând parte din echipa studentească a Fundaţiei culturale „Principele Carol”, a fost observat de D. Gusti. Urmărindu-i munca timp de vreo cinci ani, la cererea lui B. Malski, D. Gusti cu plăcere l-a înscris printre echipierii pe care Fundaţia Culturală Regală „Principele Carol II”, din înaltul îndemn al Maiestăţii Sale Regelui Carol II, îi trimite pe patru ani de zile prin sate pentru cunoaşterea şi ridicarea lor culturală. După o muncă de un an, în echipa satului Nereju din Vrancea, alţi trei ani V. Malski şi-a schimbat locaţia, alegându-şi drept câmp de muncă satul Olăneşti din Cetatea-Albă, o localitate puţin cunoscută în acele timpuri, din această regiune a Basarabiei.

Rodul muncii sale ştiinţifice s-a revărsat într-o frumoasă monografie, cu un volum total de 760 de pagini, elaborată sub diriguirea vestitului sociolog, folclorist, etnolog D. Gusti la sfârşitul anilor 1930. În 1939, monografia în două volume este editată de Tipografia de

pe lângă Prefectura jud. Cetatea Albă, sub denumirea *Olăneștii. Monografia sociologică a unui sat de pe Nistru*, cu o prefață de D. Gusti.

În 1943, B. Malski se stabilește cu traiul la Turda, după ce a ocupat câteva catedre de prin Moldova. În 1948, publică *Istoriola despre cocostârci*. În 1969, publică *Tributul fînteii*, în 1980 – *Isprăvile hoinarului Catalig*, *Plecarea lui Lică Ciocârlan* – în 1981, în 1984 – *Întoarcerea lui Lică Ciocârlan*, în 1990 – *Nucul copiilor*. Multe articole au fost semnate sub pseudonimele BV. Malevschii, BV. Pescar, BV. Potop, BV. Malinescu.

Nobila misiune pe care a redat-o B. Malski în opera sa este că s-a ocupat de om și de societate ca de ceva întreg, adică de sinteza tuturor părților componente ale omului, sinteza care singură are valoare în sine. Afirmția lui despre viața socială este că: *nu există hazard, tot ce există are logica sa, justificarea sa. Pentru fiecare fel de manifestare își are înfipte rădăcinile în cadre, fiecare dintre cele patru cadre (cosmic, vital, social, psihic) nu determină viața socială, ci o condiționează, dar toate cadrele împreună determină fundamentul acestei vieți*.

D. Gusti, apreciindu-l la justa valoare, zice: *Să dăm drept model altor truda acestui harnic tânăr, care a știut să facă din mintea lui, cultura și experiența lui, cu jertfa atât de îndelungată a puterii lui de muncă, o faptă care nu este numai științifică, ci și una de deosebită valoare etică și națională*.

Spre recuperarea patrimoniului cultural al satului Olănești, prin anii 2013, medicul Ion Corcimari, fost locatar al satului, emigrat, vine cu ideea de reeditare a prețioasei monografii enciclopedice consacrate Olăneștiului, pentru a fi transmisă sătenilor, bibliotecilor în mod special, pentru ca tânăra generație să studieze, să cunoască și să transmită valorile perene ale localității Olănești.

ION BUZDUGAN, OM POLITIC ȘI FOLCLORIST

Elena ȘIȘCANU,

dr., conf. univ., cerc. șt. coordonatoare, Secția Etnografie, MNEIN

Om politic, poet, scriitor cu mai multe pseudonime (Nica Românaș, Ion Cârpeanu), folclorist, născut într-o familie de țărani răzeși din satul Brânzenii Vechi, județul Bălți (1887 – 1967), Ion Buzdugan a studiat agronomia la Nijni Novgorod, literele și dreptul la Universitatea din Moscova și a absolvit seminarul pedagogic de la Cămeșnița. După Unire și-a luat licența în drept la Universitatea din Iași și doctoratul în economie politică la Universitatea din Cernăuți.

Între anii 1917-1918, Ion Buzdugan este unul dintre fruntașii mișcării naționale din Basarabia. În calitate de secretar al Sfatului Țării, la 27 martie 1918, Ion Buzdugan semnează Actul Unirii Basarabiei cu România. Timp de 14 ani, din 1918 până în 1932, a fost deputat de Bălți în Parlamentul României, membru al Guvernului (subsecretar de stat la Industrie și Comerț). În acest timp, Ion Buzdugan a contribuit substanțial la prosperarea economică și culturală a orașului și județului Bălți. Activitatea sa politică se îmbină fructuos cu cea culturală, având un spectru larg în acest sens. A colaborat la mai multe publicații: "Sfatul Țării", "Moldova de la Nistru", "Viața Basarabiei", "Pagini basarabene", "Convorbiri literare", "Cuvântul literar", "Neamul Românesc", "România" etc.

Bucăți inedite, din folclorul basarabean, culese de Ion Buzdugan în anii 1912-1915 (128 pagini) și urări rostite de vorniceii moldoveni la ceremonialul nupțial (15 pagini), manuscrise autentice se află la secția Manuscrise a Bibliotecii Academiei Române.

Cele două cărți tipărite de Ion Buzdugan: *Cântece din Basarabia 1906-1915-1921* (Chișinău, Tipografia Societății „Luceafărul”, 1921, 200 p.) și *Cântece din Basarabia, cartea a doua* (Ramuri, Craiova, 1928, 160 p.), reprezintă o parte din munca lui de folclorist. Ion Buzdugan a adunat cântecele și le-a transcris cuvânt cu cuvânt, „păstrându-le caracterul limbei în pronunțare locală”, ca astfel ele (cântecele) să se întoarcă de unde au fost culese, „pentru a înviora izvorul de unde au lăcrămat”, așa cum menționează chiar el. Folclorul i-a servit și sursă de inspirație, fiind mereu prezent în versurile sale, ca, spre exemplu, în „Vremuri de pribegie”, din volumul „Miresme din stepă”, în care accentele liricii populare se îmbină cu acelea din *Doina* lui Mihai Eminescu.

Pe lângă folclorul cules de autor, ce redă lirica populară, de dragoste, de înstrăinare, de jale, de haiducie și cântece satirice, folclorul tradițional nupțial: conocărie, iertăciune, închinarea pocloanelor, La înmănarea darurilor, impresionează folclorul ce relevă atitudinea populației băștinașe față de ocupația rusească, față de cătănie, serviciul militar și război. Este o pagină deosebită de folclor, creație populară, ce exprimă starea de spirit, psihologică a basarabenilor în timpul ocupației țariste, rusești. Acest segment, cercetat, cules și compartimentat de autor, relevă încă odată calitatea lui de mare folclorist. Voi încerca să relev doar câteva aspecte din folclorul salvardat de Ion Buzdugan, în special cel din județul Bălți. În așa fel, voi contribui, cred eu, la punerea în valoare a creației populare, colectate cândva de autor, dar și remarca virtuțile de folclorist ale lui Ion Buzdugan.

ARHIMANDRITUL CHIRIL – PRIMUL CONDUCĂTOR AL MĂNĂSTIRII CURCHI DUPĂ 1812

Teodor CANDU,
dr., conf. univ., director prim-adjunct, MNEIN

Chiril arhimandrit, primul egumen al Mănăstirii Curchi, a fost o personalitate istorică având o activitate ecleziastică și administrativă destul de bogată. Își are metania la Mănăstirea Râșca, pe care o anumită perioadă de timp a și dirigit-o.

În perioada războiului ruso-turc din 1806-1812, protagonistul nostru a fost unul dintre reprezentanții de seamă ai clerului din Moldova, îndeplinind dregătorii ecleziastice de prim rang, cum ar fi cea de prim-asesor al Consistoriului Mitropoliei Moldovei, organ colegial ecleziastic introdus după 1803 de mitropolitul Veniamin Costache. A fost unul dintre primii rectori ai Seminarului de la Socola, prima instituție de învățământ ecleziastic din Moldova. A preluat conducerea Mănăstirii închinată Galata din Iași, drept urmare a disputei iscate între Mitropolitul și Exarhul Gavriil Bănulescu-Bodoni cu proestoșii greci din țările române, care se opuneau politicilor și încercărilor acestuia de a pune sub control veniturile și cheltuielile mănăstirilor închinate, refuzând să se conformeze dispozițiilor ierarhului moldovean impus de ruși după demisia lui Veniamin Costache.

Întrucât a fost un susținător al lui Gavriil Bănulescu-Bodoni, imediat după revenirea Mitropolitului Veniamin în fruntea Bisericii Ortodoxe moldovenești, preferă să se alăture grupului de slujitori ce-l vor însoți pe exarh în Basarabia, unde va continua să fie un susținător al acestuia.

În această comunicare, ne propunem să revenim asupra unor aspecte legate de activitatea arhimandritului Chiril de până și după 1812, în calitatea sa de personaj istoric care a participat direct sau indirect la implementarea politicilor imperiale ruse în materie de subordonare a Bisericii Ortodoxe din Principatele Române. Astfel, vom contribui la o mai bună înțelegere a proceselor și personalităților care au venit în Basarabia după anexarea spațiului pruto-nistrean la Imperiul Rus.

ANDRONIC POPOVICI ȘI OPERA SA ISTORICO-RELIGIOASĂ

Ion GUMENĂI,

dr. hab., conf. univ.,

specialist principal, ANA DGAN

Arhimandritul Andronic Popovici este cunoscut ca un reprezentant al lumii ortodoxe din secolul al XIX-lea, inclusiv prin opera sa scrisă. Din aceasta, un loc aparte îl ocupă preocupările sale în domeniul istoriei. Este de ajuns să amintim aici opera sa legată de istoria a două din principalele centre monahale din spațiul românesc, și anume Neamț și Secu. Dar în afară de aceasta, duhovnicul Andronic a mai avut în vizorul său și alte preocupări cu tentă istorico-religioasă. În acest caz, ne referim la istoria mănăstirii Noul Neamț, pe care autorul a văzut-o, după părerea noastră, ca o continuare a istoriei mănăstirilor Neamț și Secu. Nu pot fi trecute cu vederea și istoriile a două urbe care au fost vizitate de către starețul Andronic – Ierusalim și Kiev.

Nu în ultimă instanță, prezintă interes și o altă lucrare scrisă de Andronic spre sfârșitul vieții sale, păstrată parțial, gândită de către autor ca o istorie a personalităților și evenimentelor semnificative din punct de vedere al vieții creștine ce s-au derulat în spațiul românesc.

PORTUL ȚĂRANILOR DIN BASARABIA, DESCRIS DE NICOLAE IORGA LA ÎNCEPUTUL SECOLULUI XX

Andrei PROHIN,
dr., secretar științific, MNEIN

În primăvara anului 1905, Nicolae Iorga vizita pentru prima oară Basarabia. Timp de zece zile, a parcurs provincia de la nord la sud, cu opriri scurte în principalele orașe. Și-a dorit să vadă cetățile medievale ale Țării Moldovei – Hotin, Soroca, Bender, Ismail și Chilia. A mai fost interesat de situația românilor dintre Prut și Nistru: în ce măsură își păstrează identitatea etnică și conștiința națională.

În viziunea lui Nicolae Iorga, una dintre mărturiile elocvente ale caracterului românesc al provinciei era menținerea portului tradițional. În cartea *Neamul românesc în Basarabia* (1905), cuprinzând jurnalul său de călătorie, întâlnim referiri la portul țăranilor. La acea dată, istoricul a cunoscut țăranii basarabeni în treacăt: privindu-i din trăsură sau tren, întâlnindu-i la gări sau în târguri. A văzut, preponderent, oameni în haine de drumeție, specifice perioadei calde a anului, dar și piese purtate în lunile reci. Zugrăvind chipurile țăranilor, N. Iorga enumeră principalele piese ale costumului popular. Pentru bărbați – căciula de cârlan, pălăria de paie, cămașa albă, brâul roșu, pantalonii. La femei – ștergarul (de cap), sumanul, catrința, fusta. Autorul utilizează și unii termeni regionali, având circulație în stânga și în dreapta Prutului: *surtuc, polcuță, tulpan, bariz, fes*. Descrierile verbale sunt completate prin câteva ilustrații alb-negru, majoritatea înfățișând bărbați în straie populare. Ele reproduc cărți poștale apărute la Tipografia lui A.W. Wolkenberg din Chișinău.

Din relatările lui N. Iorga nu putem întotdeauna să ne imaginăm particularitățile pieselor vestimentare la care se referă. În schimb, Iorga a remarcat valențele sociale ale hainelor. Nota că mazilii, fiind „coborători de adevărați boieri”, se îmbracă mai diferit decât țărani simpli. Ei poartă „căciula înaltă, dreaptă, fără țugui – căciulă de boier! –, surtuc strâmt și pantaloni largi, din acel postav subțire, cenușiu, cafeniu, în care li place a se îmbrăca și mazililor din Moldova”. Aflându-se la un târg din Soroca, a observat „portul răzășesc”, fără a oferi detalii.

Portul tradițional marchează clar deosebiri etnice. Bărbații moldoveni se individualizau prin căciulă, purtând-o cu mândrie, care contrasta cu răspândita șapcă rusească. În cazul femeilor, „colorile ce aleg sunt cele întunecate, pe când ruștele caută de obicei ceea ce este mai tărcat și mai înflorit de podoabe”. A mai surprins tradiția muribundului de a se primeni și a îmbrăca haine noi, „ca și cum s-ar fi gândit să se înfățișeze cuviincios înaintea lui Dumnezeu”.

Nicolae Iorga a subliniat constant unitatea portului tradițional din Basarabia și din cealaltă jumătate a Moldovei: „Oameni frumoși, voinici, cu căciula înfiptă mândru, ei nu se deosebesc întru nimic de aceia ai județelor noastre dintre Prut și Siret”. În următorii ani, Iorga a susținut consecvent conștiința națională a românilor din provinciile înstrăinate, în particular, prin cunoașterea și păstrarea portului popular. Savantul a evocat ulterior, în alte publicații, impresiile din prima sa călătorie la est de Prut, precum și a reluat unele imagini din cartea *Neamul românesc în Basarabia*. După 28 iunie 1940, autorul a republicat-o în ziarul *Neamul românesc*, ca un argument al drepturilor istorice și naționale românești asupra Basarabiei.

**RETROSPECTIVA CONFERINȚEI „ISTORIE, ETNOGRAFIE ȘI
SPIRITUALITATE ÎN VIZIUNEA PERSONALITĂȚILOR BASARABENE...”**

Ediția I, 24 septembrie 2020

Fig. 1. (rândul 1) T. Candu, C. Vacarciuc, A. Clapatiuc, P. Vicol, Pr. M. Brihuneț;
(rândul 2) E. Cojocari, I. Gumenâi, Pr. M. Melinte, I. Cereteu, A. Prohin

Fig. 2. I. Gumenâi, I. Cereteu, Pr. M. Brihuneț, Pr. M. Melinte, P. Vicol, A. Hadjiradev

Fig. 3. T. Macovei, A. Ciobanu, P. Vicol, V.Șt. Nițulescu, E. Cojocari, A. Prohin, Pr. M. Brihuneț

Fig. 4. A. Ciobanu

Fig. 5. V. Melinte, A. Prohin, T. Candu, T. Ciobanu, Pr. M. Brihuneț

Fig. 6. (rândul 1) T. Candu, A. Prohin, Pr. M. Brihuneț, P. Vicol, E. Cojocari, I. Dumini-
nica; (rândul 2) V. Gorencu, Val. Onofriescu, V. Melinte, V. Onofriescu, T. Ciobanu,
A. Ieșeanu, N. Dudnicenco

CUPRINS

Program	3
Petru VICOL	
<i>Omul Iustin Frățiman în publicațiile timpului</i>	<i>5</i>
Maria VIERU-IŞAEV	
<i>Iustin Frățiman – bibliotecar al Bibliotecii Universității Populare din Chișinău, nucleul viitoareii Biblioteci Naționale românești din Basarabia</i>	<i>6</i>
Maria ZINOVII	
<i>Carol Schmidt – cel mai longeviv primar al Chișinăului</i>	<i>8</i>
Elena COJOCARI	
<i>Contribuția lui Ion C. Surucean la crearea primelor colecții de antichități</i>	<i>10</i>
Tamara MACOVEI	
<i>Boris Malski – personalitate culturală basarabească din prima jumătate a sec. XX</i>	<i>12</i>
Elena ȘIȘCANU	
<i>Ion Buzdugan, om politic și folclorist</i>	<i>14</i>
Teodor CANDU	
<i>Arhimandritul Chiril – primul conducător al Mănăstirii Curchi după 1812</i>	<i>16</i>
Ion GUMENĂI	
<i>Andronic Popovici și opera sa istorico-religioasă</i>	<i>18</i>
Andrei PROHIN	
<i>Portul țăranilor din Basarabia, descris de Nicolae Iorga la începutul secolului XX</i>	<i>19</i>
Retrospectiva Conferinței „Istorie, etnografie și spiritualitate în viziunea personalităților basarabene...”	21